

Det gamle Pengeskrin i Kettrup Kirke.¹⁾

Skitser af Catholicismens Herredømme i Han Herred 15. Århundrede.

Ved Otto Jensen.

Da jeg forrige Sommer var i *Kettrup* Kirke, var Hr. Kirkeejer *Winther* så elkværdig at vise mig omkring. Og ved denne Lejlighed viste Hr. *Winther* mig en gammel Kiste, der henstod i Omklædningsrummet bag Sakristiet.

Jeg erindrede da, at den samme Kiste også findes nævnt i den sidste Udgave af "Traps: Danmark".

Når man nu har en Del Interesse for gamle Sager, enten det nu er en ædellinet, romansk Kirkebygning i Han Herred, eller et gammelt kunstfærdigt Stykke Inventar - vil man sikkert kunne forstå min behagelige Overraskelse ved, her i *Kettrup* Kirke, uformodet at finde en Århundreder gammel, velbevaret Kiste fra selve den katholske Kirketid her i Herredet.

Ellers rummer de skønne, store, solide og ældgamle Kirkebygninger i Han Herred beklagelsesvis kun såre lidt bevarede Minder fra den næsten syv hundredårige, mægtige, indgribende og rige katholske Religionsperiode her i Herredet. Dog er heldigvis ganske enkelte Ting bevarede fra hin Tid. Således er Midterpartiet af Altertavlen i *Torslev* Kirke fra Romerkirkens Dage, og den giver et fyldigt Begreb om hine Tidens naive, men velmenende Billedskærkunst. Det er kun, hvad jeg ved. Men der er forhåbentlig nok i Kirkerne flere Ting fra Tiden før Reformationen. I flere af Han Herreds 21 Kirker findes der sikkert Kalkmalerier, som endnu ikke er fremdragne. Der findes således Kalkmalerier i *Aggersborg* Kirke, der venter på Fremdragnings af Overhvidningen for fire Århundreder siden.

Når Catholicismen i Begyndelsen af det sekstende Århundrede tabte sin Indflydelse og let trængtes til Side af den indkommende lutherske Lære, var én af Årsagerne den katholske Kirkes umådelige Rigdomme, der igennem et Århundrede ganske havde demoraliseret Flertallet af Kirkens øverste Prælater med deraf følgende slappe Tilstande og slette Sæder.

Den katholske Kirke var således i betydelig Forfald og i stærk indre Opløsning inden Reformationen kom her ind i Landet ja, Papismens Bisper, Præster og Munke besørgede selv - om end nok ubevidst - ved deres Vilkaarlighed, ryggesløse Levned og vilde Livsførelse, Undermineringen af Romerkirkens Herredømme her i Norden.

Det er således en historisk Sandhed, at Nonnerne på *Øland* flygtede for Børglumbispernes, Niels Stygges og Stygge Krumpens Efterstræbelser. Men når Pavedømmets øverste Stiftsrepræsentanter var så befængte med stejl Kødighed og lummer Umoralitet, af hvilken Støbning skulde så de skrøbelige Sognehyrder og de svage Tiggermunke kunne være?

Man kan derfor såre vel forstå, at Reformationen kom som det befriende, rensende og fornyende, om end selve Læren ikke trængte ind i Befolkningen hverken på ti eller tyve År. Men i det ydre gjorde man i mangt og meget op med gammel Tid. De katholske Relikvier fjernedes. Og den rene lutherske Lære drog kun ind i rensede, *nykalkede* Kirker.

Man skulde ikke tilbede Billeder, hverken af Gud eller Martyrer, og derfor blev alle Helgener, Helgeninder og Skytspatroner overhvidtede.

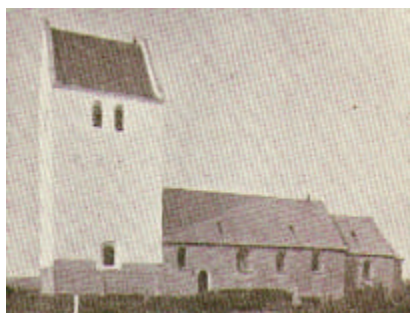
¹ Ovenstående Afhandling, som først har været offentliggjort i *Fjerritslev Avis*, gengives her med indhentet Tilladelse af Forfatteren. Selv om Redaktionen på enkelte Punkter ikke er helt enig med Forfatteren i hans Fremstilling, mener den dog, at Afhandlingen indeholder så mange Ting af Interesse for Egnens Beboere, at den fortjener en videre Udbredelse.

Den gamle Kirke skulde dø og en ny skulde opstå. Og med det nye i Ånden var man frisk i Viljen. Med nyomvendt Hu blev derfor med unænsom Hånd meget fjernet fra de gamle Kirker, hvad der kunde minde om Papismens religiøse Kultus.

I blind Iver, af forfejlet Fanatisme, blev der - til ubodelig Skade og uerstattelige Savn for kommende Tiders Forskning - derfor sat meget udenfor de nu protestantiske Gudshuse, som i Virkeligheden burde være blevet indenfor Kirkemurene.

Imidlertid er Egetræskisten i Kettrup Kirke således gået Ram forbi. Den er bleven stående bag Alteret under "Vor Frue"s skærmende Tag.

Den gamle Kiste er forfærdiget af 3 a 4

Kettrup Kirke

Tommer tykke Egeplanker. Længden er ca. 3 Alen, Bredden er 1 Alen og Højden ca. 3 Kvarter.

Med små Mellemrum er den på Låg og Sider beslået med brede, solide, smukt forarbejdede, udsirede smedede Jernbånd. Hensigten med denne rigelige Jernbelægning er den at gøre Kisten både solid og tung, så at den ikke er til at løbe med eller bortføre på en Hesteryg af mulige forvorpne Ugerningsmænd, som ved at have forskrevet deres Liv til selve Satan nok tør trodse Tempels Hellighed.

Endvidere har Kisten en kunstfærdig forarbejdet Lås med tilhørende Nøgle, der sidder for den ene Ende. Fra Låsen udgår der, langs Kistens indvendige Side i dens hele Længde, en Jernstang, der står i Lukkeforbindelse med en halv Snes Gribere.

Denne stærke og sindrige Lås afgiver et herligt teknisk Begreb om Låsesmedenes Duelighed og Dygtighed i hine, fjerne Århundreder, da Kirkerne, Klostrene og Rigmændene gemte deres Breve, Guld og Sølv i aflåsedes Skrin.

Således havde *Mourids Nielsen* (Gyldenstjerne) på Ågård en Kiste, hvori hans Ejendomsbreve, Penge og Klenodier lå. Under Mourids Niensens Fraværelse, i Kongens Tjeneste i Skåne, blev denne Kiste med Nøgle tilligemed indgående, behørig Forskrifter betroet til hans Foged, *Jes Nielsen*.

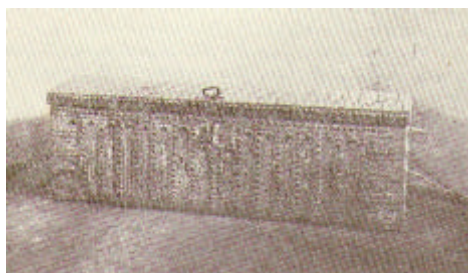
Fogden overholdt imidlertid hverken Forskrifter eller sendte sin Husbond de Penge, han skrev om, derimod stjal han af Kassens Indhold. I den Anledning blev der den 5. Januar 1468 nedsat en

Borgerstuedomstol på Ågård, hvor en Mængde Mænd fra Han Herred var til Stede. Jes Nielsen løj, nægtede og kom med Udflugter; men han var en fæddet Mand og blev hængt.

På Spørgsmålet om, hvad Egetræskisten i Kettrup Kirke har været anvendt til, bliver Svaret, at den tunge og solide Kiste er et Pengeskrin, som i den katolske Kirketid (og mulig også i senere Århundreder) har været Gemmested for Kirkens Relikvier, Kar, Klenodier og Penge.

Vi står da her vistnok overfor det ældste Pengeskab i Han Herred.

Efter Kistens Stil og Forarbejdning anser jeg den for at være mindst et halvt Årtusinde gammel.

Det gamle Pengeskrin

Den er efter al Sandsynlighed forfærdiget lidt ind i det femtende Århundrede, i den Herremands-stærke, men troende og bedende, katolske Tid, da Ejerne af Ågård - de Nielsen'er og Petersen'er, som først senere hed Gyldenstjerne - var blandt de øverste af Datidens mægtigste og rigeste Riddere. Disse stærke, robuste Højadelens Mænd, der som Lensmænd var Provinskonger, var nemlig overfor Kirken ydmyge og underdanige. Og fasttroende som de var, skænkede de jævnlig for deres Saligheds Skyld til deres Sjæles "Bistandelse" Gods og Guld til Kirker og Klostre.

Kirkerne og Klostrene var i den katolske Tid jævnlig indviede til Guds Moder, en Helgen eller en Skytsånd. Således var Kettrup Kirke indviet til Guds Moder og hed "Vor Frue Alter". Et Kapel, der før 1474 var rejst i Kettrup Sogn (formentlig i Nærheden af Ågård, antagelig i Husby), var indviet til Sankt Jørgen.

Om dette Kapel er der for øvrigt en Strid mellem Børglumbispen Jep og Mourids Nielsen til Ågård angående hvem der tilkommer Indtægterne af "Gaver og Almisser". I et Brev af 19. September 1474 vil Bispen have Indtægten eller at Mourids i hvert Fald skal søge om hans (Bispens) Minde til at beholde disse.

I sit Brev truer Bisp Jep Hr. Ridder Mourids Nielsen med *Band*, hvis han ikke kommer til Præstemødet i Hjørring.

For Kettrup-Kistens Anskaffelse i Begyndelsen eller noget hen i det femtende Århundrede, kan den Omstændighed tale, at Stiftets øverste, Børglumbispen, utvivlsomt har næret en betydelig Interesse for, at Kettrup Kirke havde et solidt Gemmeskrin for sine Ejendele.

Børglumbispen, Hr. Gert (Gerhard) Pedersen (Gyldenstjerne), der var en ivrig Forkæmper for

Bispetiendens Indførelse, var nemlig født på Ågård som Søn af Hr. Peder Nielsen. (Bispens Bedsteforældre var Hr. Niels Eriksen og Hustru Fru Kirsten. Hun nævnes som Enke 1388).

Gert var oprindelig Kriger; unægtelig en besynderlig Forskole til af blive Gejstlig på I 1425 blev han Biskop i Børglum efter Peder Friis. 1432 fik han dog først den kirkelige Vielse, måske som Følge af sin tidligere Krigerfærd. Gert døde 1452.

Som Giver eller Medgiver, eller medvirkende til Egetræskistens Anskaffelse, kan man med ikke ringe Sandsynlighed også tænke sig Børglumbispens velstillede Broder, Hr. Ridder Niels Pedersen (Gyldenstjerne) til Fædrenergården Ågård.

I sin Ungdom var Niels Pedersen Hofsinde hos Erik af Pommern. Han er fra sine unge År Ejer af Ågård og boede på Gården indtil 3. Maj 1441, da den under Bondeopstanden blev belejret og afbrændt. En Skæbne, der på samme Tid også ramte Fristrupgård, Kokkedal og Aggersborggård.

Sytten År efter, den 3. April 1458, foreligger der et Han Herreds-Thingvidne for, at det er "vitterligt, at Hr. Niels Pedersens Gård og Gods og alle hans Breve bleve - wordthbrændte for Rigets Skyld, så at han kom af sin Gård "ikke uden med en Stav i sin Hånd", - "icke wthen meth een staff i sin hand -".

For Niels Pedersen har det selvfølgelig været både harmeligt og smerteligt at se Slægtens gamle Fædrengård forvandlet til en værdiløs og øde Brandtomt. Thi fra 1310, under Slægtens Stamfader Niels Eriksen "den Høje", havde Ågård, fra Fader til Søn, mindst i 131 År været i Familjens Eje.

Og om end Bøndernes og den menige Almues Rejsnings Kamp imod Højadelens Herremænd var berettiget, bliver Niels Pedersens Skæbne lige ond overfor ham. Vi kan dog trøste os med, at den "Stav", som han støttede sig til, da han over Fæstningsgraven skred ud fra sin munkestensbyggede, brændende Gård ved Åen - Ågård -, ikke var nogen Stodderkæp eller Betlerstav.

Foruden den nu nedbrændte Ågård - hvis Jorder dog var i Behold, ejede Niels Pedersen nemlig Markic i Skåne og Bregentved på Sjælland. Endvidere var han Væge for Ingestoftes Gård og Gods på Lolland.

På Bregentved henlevede Niels Pedersen sine sidste Dage og døde 1456. Han jordedes i Næstved Sortebrødre kloster. Men hans Sønnedatter, Fru Anne Mouridsdatter til Ågård, lod, på Grund af Sortebrødre klostrets Flytning, omkring 1527 hans Lig føre til St. Bendts Kirke i Ringsted.

Han ligger i Koret syd for det gamle Alter under en Sten, på hvilken der er udhugget en glathaget, bevæbnet Mand, som i sin højre Hånd holder et Riddersværd.

På Gravstenen står med Munkebogstaver, som læses:

Her hviler Ridder Hr. Niels Pedersen af Ågård i Jylland, som var Mauricii Fader. Deres Sjæle hvile i Fred.

Som Mauricii Fader vil sige: var Mourids Nielsens Fader.

Blandt Ridderfelterne i St. Bendts Kirke findes også Niels Pedersens Felt. Der står:

NIELS
AF
AGARD

Blandt forskellige gamle Sager, der var nedpakket i en Kiste, der henstod i Kirken, og som forevistes af Kantoren, fandt jeg det gyldenstjerneske Våben. Det var udarbejdet af Messing (eller Guldplade). Størrelsen var ca. 4 Tommer på hver Led. På Våbenskjoldet var der den syvoddede Stjerne, Påfuglefjerene og de oprakte Arme, der holder et Spejl. (Spejlet, der er så blankt, at det ikke tåler at dugges, er et Symbol på Adelsskjoldets Renhed.)

Her havde jeg da et håndgribeligt Efterladenskab fra Hr. Ridder Niels Pedersen af Ågård, og det ikke mindre end hans Våbenskjold, på hvilket hans Øjne mangen en Gang har hvilet.

Der er ingen Tvivl mulig.

Alle Gravene i St. Bendts Kirke har nemlig været åbne, og Våbenskjoldet har da hvilet på eller været i "Ridderen af Ågård"s Kiste.

Hr. Ridder Niels Pedersen, Ejer af Ågård, Bregentved, Markic m. v., var en rettroende Katholik og en Kirkens Mand af sit fulde Hjerte.

Fra ham har vi endnu - i Gehejmearkivet - hans opbevarede Testamente af 13. Januar 1456, som er et ganske overordentlig interessant Aktstykke, der bringer os mangen en herlig Oplysning om Datidens Forhold.

I dette Testamente betænker Niels Pedersen Familien med sine Sølvsgaver m. v., sine Tjenere med Penge og Jord. Og dernæst betænkes en Mængde Kirker, Klostre og Skoler rundt om i Landet.

Af Klostre skal her nævnes, at Vestervig, Øland og St. Johannes (i Nykøbing). Klostrene får hver en lødig Mark.

(Efter det hollandske Grot-Mønt System var en lødig Mark 5 Skilling. 1 Skilling var $\frac{1}{20}$ af et Pund, ligesom endnu den engelske Skilling er det. "Chr. Brasch: Gamle Ejere af Bregentved", mener, at 1 Skilling synes at være såvel en halv Gang mere end nu. Vi kan altså ansætte den til 150 øre, og regner man med, at Pengene i hine Tider havde 20 Gange højere Værdi end nu, bliver 1 Skilling Grot i 1456 til en Nutidsværdi af ca. 30 Kr.)

I Testamentet betænkes også: "Sortæbrodn æ kloster i Wyborg, som myne far ær æ ligge, j lodig mark". Det er: Sortebrødre Kloster i Viborg som (hvor) mine Forældre ligge (begravede) 1 lødig Mark.

Som man næsten kan tænke sig, så bliver Niels Pedersens Sognekirke ved Ågård vel betænkt. Og der

står da også ”til Kættrop kirke i Hanøherret j
folæ” Det er: ”til Kettrup Kirke i Hanherred en
Fole.”

I Henseende til Gavens Størelse kommer da
Kettrup Kirke lige så højt op som Klosteret i
Mariager, der testamenteredes ”i Fole så god som
10 Mark”.

Vi beder lægge Mærke til, at i Testamentet
skrives ”Kættrop”, således som Byens Navn endnu
udtales på Hanherreds Mål.

Endvidere får ”her Mattis, præst i samme stædh,
evn brwn læidæsk kiortil wuderfodræd met
ræffskiin.”

Det er: ”Hr. Mattis, Præst i samme Sted, en
brun ”lejdisk” (d. e. lejdensk Kjortel) underforet
med Ræveskind.

Til Sammenligning kan anføres, at
Sognepræsten i Haslev fik 2 ”Vinterlinge” (d.v.s.:
vinter eller årgamle Ungnød) og Sognedegnen
samme Sted 1 Ko.

Sortebrødre-klosteret i Næstved får hans Hest og
hans Harnisk. Byens Fattige 1 Td. Øl, 100 Brød og
1 Badstuegang.

De fattige fik således både Mad, Drikke og
Renlighed.

Efter Bestemmelsen om den brune Frakke til
Hr. Pastor Mattis - en Lydudtale af Navnet, der nok
skal være Mathias - kommer Turen nu til de øvrige
Kirker i Han Herred, der, trods at de er en hel Snes,
heller ikke skulde være Stedbørn. Det hedder
nemlig: ”hwær kirke i Hanøherret j Skilling Grot.”

Når Hr. Niels Pedersen, der døde kort Tid efter
sit Testaments Affattelse, således betænker
Kirkerne fra Ingestofte til Lild og Klostrene fra
Næstved til Børglum, vil man forstå, hvor stærk og
indflydelsesrig Katholicismen med sine Prædatorer og
Priorer, Tempeltjenere og Klosterbrødre stod
overfor Landets øverste Mænd blandt Datidens
Herremands-Riddere, Højadel og Lensmænd.

At Præster og Munke i Næstved har været til
Stede og medvirkende ved Affattelsen af Niels
Pedersens Testamente er utvivlsomt. Selve
Testamentet er skrevet af en Munk.

Hos Datidens højadelige Jorddrotter, der var
kongeligt slagne Riddere - medens deres Svende
avancerede til Væbnere og blev Lavadelsmænd -
var det nemlig ikke ualmindeligt, at Sognets Præst
eller Kapellan boede hos den lokale Herremand. En
Indlogering, der fremkommer ved, at Kirken oftest
udgjorde den ene - fjerde - Fløj af Herregårdens
Firkant. Dette er således Tilfældet på
Dronninglund, Oxholm, Kokkedal osv.

Men havde Kirken sin Tjener boende på
Herregården, havde Klosteret også klogelig, sin
Munk hos Datidens mægtige Herremænd.

Hos Mourids Nielsen (Gyldenstjerne) på Ågård
- en Søn af Niels Pedersen - ved vi fra en
Mandtalsliste fra 1499, at der på Gården boede
Huskapellanen Hr. Jens og ”Broder” Arild.

Denne sidste er en Munk fra Sortebrødre Klosteret i
Viborg. Han og hans Forgængere har sikkert samlet
Gaver ind ved St. Jørgens Kapellet i Husby. Hr. Munk
har til sin Opvartning haft en ”Dreng” (Karl), der også
findes anført på Mandtalslisten.

Samme Karl ledsager for øvrigt Munken om på
hans Tiggervandringer i Eggen, bærende en Sæk til
Transport af Almisse-Naturalierne. Thi kontante Penge
havde ”Bønderne og den menige Almoge” - Almue -
som Kristian den Første tilskriver dem gennem
Lensmanden - vel ikke mange af i hine Dage. Fra
denne Tiggergang stammer Ordsproget om
”Præstesækken, der aldrig bliver fuld”.

Forud for Niels Pedersens testamentariske Gave
havde Kirken også andre Indkomster.

Således haves der den 19. April 1467 et
Sognevidne for, at ”Krågholm og alle Krågholms
song, ålgordh och alle syn rethe tilliggels” (d.v.s.: at
Krogholm? med Ålegårde og alt Tilliggende) er givet
til Vor Frue Alter Kettrup Kirke for Messer og
Gudstjenester, som holder derfor ”met alt annet
altergotz som Mouritz Nielsøn aff Agord hans ærlige
foræder (det er Forfædre) stefft haffue af gamlæ
dage.” Det er: - med alt andet Altergods, som Mourids
Nielsen af Ågård ærlige Forfædre have stiftet i gamle
Dage -; altså i Fortiden.

Det ses ikke, at Mourids Nielsen selv har givet
noget til Kettrup Kirke. Det fremgår af hans Datters,
Fru Annes Fortegnelse i en Jordebog over Ågård, at
Altergodset altsammen er givet af hendes Faders
Fædre. Men det behøvedes heller ikke. Slægten på
Ågård havde for ”Bistandelse” af deres og deres
Efterkommeres Sjæle ”skænket deres Sognekirke et så
betydeligt Jordgods, som man vel sjældent skal finde
for Sjædemesser til nogen Landsbykirke end sige for
en enkelt Slægt, - af ikke mindre end 11 Bøndergårde,
hvoraf nogle store -” (Chr. H. Brasch).

Når Kettrup Kirke havde så store Indkomster,
bliver det - for Efterslægten - forståeligt, at den - om
end kun Landsbykirke - har haft et lige så solidt og
stort Pengeskrin som den fornemme, ansete og rige
Sorø Klosterkirke.

Nogle Måneder efter mit Besøg i Kettrup fandt jeg
nemlig i Sorø Klosterkirke to Egetræskister, som med
Jernbeslag, Forarbejdning og Stil ganske var som
Kisten i Kettrup Kirke. Efter Skøn var den ene aldeles
af samme Størelse, medens den anden (som jeg vil
kalde Nummer to) var en halv Gang mindre.

Jeg måtte tænke på, hvilke sjældne Værdier og
ædle Kostbarheder, disse tvende Skrin har gemt på i
den rige sorønske Klosterkirke. Men, som vi nu ved, så
har Kettrup Kirke, når der henses til, at den kun var en
Landsbykirke, udmærket kunnet hævde sig ved Siden
af Sorøkirken i Henseende til Rang og Rigdom.

Og hvad var vel selvfølgeligere i en urolig Tid,
hvor Orlog, Fejder og Overfald hørte til Døgnets
Foreteelser, end at man opbevarede Kirkens Skatte i
Kirken selv. Dernæst kan man meget vel tænke sig, at
Pengeskrinene har været lænket til Murvæg eller Gulv.

Den svære, jernbeslåede og gamle Egetræskiste i Kettrup Kirke har således sin Historie. Den skulde blot kunne fortælle den selv.

Hvor meget Guld, Sølv og Kostbarheder har den ikke gemt? Hvor mange Præstehænder har ikke oplukket Låsen, og hvor mange Degnearme har ikke oplukket det tunge Låg?

Hvor tydelig kan vi ikke i Tankerne se Hr. Pastor Mattis stå bag Sakristiet for sammen med Degnen at fremtage Kirkens Stobe, Fade, Æsker, Krucifikser og Guds Moders Billede af det svære Gemmeskrin?

Det er Julehelg 1456 og bitterlig koldt. Isen har forlængst lagt sin hvide Vinterdug over Limfjordens Vande.

Det er førend Gudstjenestens Begyndelse og Pastor Mattis er derfor endnu til Værn mod Kulden iført afdøde Ridder Niels Pedersens nylig arvede brune ræveskinsforede Frakke.

Det store Pengeskrin af prægtig gammel dansk - nu uerholdelig - Eg har igennem fem Århundreder herligt trodset Tidens Tand, så at det mindst vil kunne blive dobbelt så gammelt.

Og som Århundrederne går, vil Kisten i Kettrup Kirke have stigende kulturhistorisk Værdi her indenfor Korets Granitmure, hvor den har rummet så meget af denne Verdens Mammon.

Skulde det kunne tænkes, at den skulde bort fra sin Århundreder gamle Kirke, da bør den aldrig komme i privat Eje, udsat for Ukyndighed og Glæmsel, men den bør havne i et Museum.

Benyttede Kilder: Danske Magasin. Chr. H. Brasch:
Gamle Ejere af Bregentved. Bricka: Biografisk Leksikon.
William Christensen: Dansk Statsforvaltning i det femtende
Århundrede. Trap: Danmark. Historisk Tidsskrift.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1915, side 77-89)